

Ruhi ERSOY, *Gelenekten Geleceğe Türk Kültür Dünyası Makaleler/İncelemeler*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2021, ISBN: 978-625-408-021-0, 312 sayfa.

Dr. Öğr. Üyesi Cevdet AVCI*

Prof. Dr. Ruhi Ersoy'un *Gelenekten Geleceğe Türk Kültür Dünyası Makaleler/İncelemeler* (2021) adlı eseri, yazarın akademik hayatta ürettiği makale ve bildirileri içeren bir seçkidir. Eserin adında yer alan "gelenekten geleceğe" ve "Türk kültür dünyası" ifadeleri, eserde bir araya getirilen yazıların çerçevesini ortaya koymakla birlikte yazarın halk bilimi alanına bakış açısını da yansıtan göstergelerdir. Eserin Ön Söz'ü yazarın bu bağlamdaki yaklaşım biçimini ortaya koyan açıklayıcı tartışmanın yapıldığı bir bölüm niteliğindedir. Ön Söz'de halk biliminin Batı'da 19. yüzyılda müstakil bir bilim dalı olarak ortaya çıkışı ve geçirdiği değişim süreçleri kısaca değerlendirilmiştir. Burada halk bilimi, "birden fazla disiplinin kavşak noktasında" (Ersoy 2021: 9) disiplinlerarası bir alan şeklinde tanımlanırken Türk halk bilimi çalışmalarının tarihçesi de hatırlatılmıştır. Osmanlı yenileşme hareketleriyle başlayan halk kültürüne bakış açısındaki değişim Cumhuriyet Döneminde bilimsel çerçeveye kavuşmuştur. Türkiye'de kentleşme süreçleri ile yazılı ve elektronik kültür ortamlarının halk kültürüne etkisi, halk biliminin çalışma alanlarıyla araştırma yöntem ve tekniklerini güncellemiştir. Bu kapsamda halk bilgisi ürünlerinin incelenmesi ve değerlendirilmesinde "kültürel miras ve koruma" (Ersoy 2021: 9) yaklaşımları önemli etkenler arasındadır. Buna ek olarak uygulamalı halk biliminin kavramsal olarak tartışılması, "kültür ve geleneğin doğasına uygun dinamik bir anlayışın yerleşmesini" (Ersoy 2021: 10) sağlamıştır. Yazarın ön sözde halk biliminin geçmişte dünyadaki ve Türkiye'deki serüvenine dair verdiği hatırlatıcı bilgiler, dinamik yapısını ortaya koyarak alanın geleceği konusunda öngörüsüne zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda dünyadaki "Endüstri 4.0 devriminin tamamlanarak Endüstri 5.0'in konuşulduğu bir süreçte; bütün bilgi sistemleri gibi halk bilimsel bilginin de üretim, icra/aktarım ve dolaşım biçimlerinin yeniden şekillendiği" (Ersoy 2021: 10) görülmektedir. Buna bağlı olarak yazar, Türk millî kültür unsurlarını, "bilgi, değer ve yönetim sistemlerinin" (Ersoy 2021: 10) tartışıldığı bir çağa hazırlamanın gerekliliğini belirtmiştir. Bu noktada halk bilimiye akademik bilgi üretmenin yanı sıra bu bilginin ülkenin geleceğine yön verecek yol haritalarına dönüşmesi noktasında çaba sarf etme görevi yazarın görüşleri arasındadır. Yazarın, üretilen halk bilimsel bilginin pratiğe aktarılması veya kültür politikalarına dönüştürülürken halk bilimcinin arayüz olması gerektiği konusundaki telkinlerini, eserdeki özgeçmişte de görüleceği üzere, kendi akademi-politik hayatıyla da ilişkilendirmek mümkündür. Ersoy, eserin ön sözünde geçmiş ve gelecek perspektifinde halk bilimine ve genel olarak kültüre temel yaklaşımını ortaya koyarken eserin içerisindeki yazıların üretimi ve burada bir araya getirilişinin geri planını açıklamıştır. Bunların yanı sıra ön sözde eserin bölümleri ve yazıların içerikleriyle ilgili bilgi verilmiştir. Eserde yer alan yazılarda kullanılan kaynaklar eserin sonunda toplu olarak sıralanmıştır.

* Gaziantep Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Gaziantep/ Türkiye, iletii.27@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-0948-1659.

Eserde bir araya getirilen yirmi üç yazı, yazarın yayınlanmış makale ve bildirilerinden oluşmaktadır. Yazılar, “Kültür ve Millî Perspektif”, “21. Yüzyılın Eşiğinde Halk Bilimi”, “Gelenek, Tören ve Halk Bilimi” başlıklarında üç bölümde toplanmıştır. Sekiz yazının bulunduğu Birinci Bölümde, yazarın ön sözde işaret ettiği millî kültür perspektifini, kültür, siyaset, uygulamalı halk bilimi ve Türk dünyası kavramları etrafında elle alan yazılar bulunmaktadır. Halk bilimi/folklor çalışmalarının yüzüncü yılında Ersoy’un (2021: 27) ele aldığı meselelerden birisi de “folklor-milliyetçilik” arasındaki ilişkidir. Halk biliminin Batı’da ortaya çıkışı ve gelişimi çerçevesinde tartışılan milliyetçilik kavramı, Osmanlı Devleti’nin son dönem fikir hareketlerinden bugüne halk bilimi çalışmalarına etkisi bakımından ele alınmıştır. Batı’da folklor bilincinin ortaya çıkışı “ötekine” üstünlük kurma motivasyonuna dönüşürken Türkiye’de halk bilimi çalışmaları “kendini tanıma” aşamasında kalarak “içe dönük bir tanıma ve kimlik inşa etme süreci ortaya çıkmıştır” (Ersoy 2021: 41). Türkiye merkezli halk bilimi çalışmalarının dışa dönük yüzü Türk dünyası olmuştur. Halk biliminin ortaya çıkıp şekillendiği 19-20. yüzyıl aralığı Türk dünyasında siyasal, sosyal ve kültürel çalkantıların yaşandığı bir dönemdir. Türk kültürü tarihsel kodlarına bağlı olarak “terkip kabiliyetiyle” (Ersoy 2021: 66) yeni şart ve çevre içerisinde yerini alırken Türk dünyası, 21. yüzyılda yazarın yeniden ele aldığı bir kavramdır. Bu bölümde Türk dünyası kavramı etrafında yazılmış üç yazı bulunmaktadır (Ersoy 2021: 43, 55, 106): “Avrupa Türklüğü Bağlamında ‘Türk Dünyası’ Kavramını Yeniden Düşünmek”, “Kafkasya’nın Kültür Jeopolitiği ve Türk Dünyası”, “Ortak Gelecek Oluşturma Bağlamında Türk Dünyası Folklorunu Uygulamalı Çalışmak Üzerine Bazı Görüş ve Düşünceler”. Türk kültür tarihindeki bozkır tipi göçerevli yapı, tarihin dayattığı sosyo-ekonomik ve siyasi şartlarla birlikte Türk kültürünün dinamik yapısına bağlı olarak “modern göçerevliliğe” (Ersoy 2021: 53) dönüşmüştür. Bu bağlamda yazar, Avrupa’nın başta Almanya olmak üzere çeşitli ülkelere göç eden Türklerin kültürel müktesebatını kaybetmeden nesiller boyu varlığını koruyarak gittikleri ülkelerde her alanda temsil kabiliyeti kazandıklarını belirtmiştir. Yazar Avrupa Türklüğü gerçeğine dikkat çekip Türk dünyası kavramını tarihsel coğrafya merkezli düşünmenin yanı sıra bugünün şartları içerisinde de ele almak gerektiğini vurgulamaktadır. Bu yaklaşımın, Türkiye ile diğer Türk devlet ve topluluklarının sorunlarının çözümünde uluslararası platformlarda katkı sağlayacağı tespiti yapılmıştır (Ersoy 2021: 52). Yazarın Türk dünyasına tarihsel, coğrafi ve kültürel bütüncül bakış açısı, uygulamalı halk bilimine kapı aralamaktadır. Ortak geçmişten hareketle ortak gelecek oluşturma bağlamında Türk dünyasının müşterek kültürel değerleri bir fırsat olarak görülmektedir. Yazar bu konuda sözlü anlatı katalogları, görsel sanatlar, müzeler gibi çeşitli başlıklarda önerilerini ortaya koymaktadır (Ersoy 2021: 111-112).

21. yüzyılın ulaşım ve iletişim teknolojilerinin hızla geliştiği ve yaygınlaştığı bir döneme kapı açtığı ortadadır. Bireysel bilgisayarların kullanımıyla başlayan süreç, mobil cihazlarla internetin hayatın bütün alanlarına sınırsız ve süresiz girmesini sağlamıştır. Bu durum kültürün üretim, paylaşım ve etkileşim tarzlarının da yeniden belirlemektedir. Eserin üçüncü bölümü bu yaklaşımı örnekleyen on yazıyı içeren “21. Yüzyılın Eşiğinde Halk Bilimi” başlığını taşımaktadır. Kentleşme süreçleriyle birlikte kültürün sözlü, yazılı ve elektronik ortamlardaki serüveni, halk bilgisinin derlendiği yer olan “alan/saha” kavramının yeniden ele alınması sonucunu doğurmuştur. Yazar, “alan kavramı ve alan araştırmasıyla ilgili metodolojinin yeniden düşünülmesi” (Ersoy 2021: 125) teklifinde bulunmaktadır. Geleneksel bilgi sistemleri insanın bireysel ve toplumsal ihtiyaçlarını karşılama ve hayatını düzene sokma işlevi üstlenmiştir. Sözlü kültür, halk mimarisi, halk mutfağı, halk müziği gibi unsurların, yazarın ön sözde işaret ettiği gibi, bugünün insanının ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde ele alınması gerekmektedir. Bu çerçevede halk bilimsel bilginin derlenmesi ve incelenmesinden sonra üçüncü safha uygulamadır. Yazar (2021: 128)

“folklorunda üçüncü boyut” olarak tarif ettiği yaklaşımın “folkloru uygulamalı çalışmak” olduğunu belirtmiştir. Yazar bu durumu Avustralya koalalarının ulusal kalıt niteliği kazanarak ülkeyi ve kıtayı tanıtan bir göstergeye dönüşmesi üzerinden örnekleştirmiştir. Bu bölümde yazarın söz konusu yaklaşımını tamamlayacak beş yazı daha bulunmaktadır. Bir nevrüz ritüelinin medyada temsili, geleneksel tıp uygulamalarının modern tıp içerisinde kullanımı, şehirleşme, çocuk oyunları, müzik eğitim ile halk bilimi arasındaki ilişki bu yazılarda ele alınan konulardır. 21. yüzyılda halk bilimsel bilginin incelenmesinde ortaya çıkan yeni yaklaşımlar, sözlü kültür ortamı metinlerinin yeniden ele alınması sonucunu doğurmuştur. Sözlü ortam metinleri toplumların kültürel bellek kayıtlarıdır. Yazar “sözlü kültür ve sözlü tarih” (Ersoy 2021: 138) ilişkisinin teorik çerçevesini ortaya koyduğu yazıyı, Barak Türkmenlerinin sözlü ve yazılı tarihlerini mukayeseli bir yaklaşımla ele aldığı ikinci bir yazıyla tamamlamıştır (Ersoy 2021: 151). Yazarın sözlü tarih konusunda müstakil kitap olarak yayımlanan “Sözlü Tarih Folklor İlişkisi Baraklar Örneği” (2009) adlı eseri sözlü ortam metinlerinin disiplinlerarası yaklaşımla ele alınmasını örnekleştiren bir çalışmadır.

Eserin beş yazıdan oluşan üçüncü bölümü “Gelenek, Tören ve Halk Bilimi” başlığını taşımaktadır. Bu yazılardan ikisi hayatın geçiş dönemlerinden olan doğum ve ölüm çevresindeki inanış ve uygulamaları içermektedir. Yazar, geleneğin dinamik yapısını yeni şart ve çevreye uyum sağlayabilme özelliğini kadın kamların doğumla ilgili işlevlerini ebelik kurumu içerisinde sürdürmeleri bağlamında ele almıştır. İslam öncesi Türk inanç sistemi içerisinde çok yönlü işleve sahip olan kadın kamlar, yeni din ve kültür çevresiyle birlikte işlevlerinin bir bölümünü sürdürmüş ve “kadın kamlıktan-ebe analığa” (Ersoy 2021: 244) geçiş yapmıştır. İslam öncesi inanç sistemlerinin izlerini barındıran bir diğer yapı ise ölüm çevresindeki ritüellerdir. Yazar, “Türklerde Ölüm ve Ölü İle İlgili Rit ve Ritüeller” (2021: 245) başlıklı kapsamlı yazıda ölüm öncesi, esnası ve sonrası inanış ve uygulamaları ele almıştır. Yazıda Türk kültüründe ölüm olayının her aşamada törensel bir boyut taşıdığı ortaya konulmuştur. Bu bölümdeki diğer yazılarda Karagöz ustası Mehmet Parlaksoy’un Koleksiyonu, esnaf folkloru ve maddi kültür unsurları olarak Osmaniye Karatepe kilimleri ve yöredeki kooperatif konuları incelenmiştir.

Prof. Dr. Ruhi Ersoy’un seçki mahiyetindeki bu eseri, Türk dünyası, gelenek, tören, maddi kültür, kent ve medya temalarıyla ürettiği akademik makale ve bildirimlerinden oluşmaktadır. Ersoy’un ön sözde ortaya koyduğu halk bilimi, kültür ve uygulamaya dönük yaklaşımı, eserdeki yazılarda ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Eserin arka kapağında da belirtildiği gibi bir araya getirilen yazılar, yazarın akademik yaklaşımını ortaya koymakla birlikte 2000’li yılların başından bu yana Türkiye’nin ve dünyanın gündemindeki hızlı kültür değişmelerini de yansıtmaktadır. Bu bağlamda eser, bu değişim-dönüşüm sürecini ve yazarın geleceğe dair akademik tespit ve öngörülerini okura toplu olarak sunmaktadır.